

OD 6. APRILA 1941. DO 6. APRILA 1945.

UVOD

Dva su razloga što sam se odlučio da napišem sjećanja iz svog života za vrijeme rata.

Prvo, ja sam tokom svih ovih 38 godina nosio u sebi sva ova sjećanja, ali detalje nisam pričao ni sinovima ni unucima. Ali, u posljednje vrijeme sve češće se dešava da moje unuke primijete da je njihova baka, Lore, prošla to ili ono, ili da mi kažu: "Znaš li da je Lore imala brata, i da su Njemci ubili njenog brata?" Lore je, sasvim ispravno, tokom svih godina djeci pričala događaje iz svog života, jer djeca treba da znaju i ne smiju zaboraviti. Na te primjedbe djece odgovorio bih: "A vi znate da sam ja za vrijeme rata izgubio i sestru, i oca i još tridesetak najbližih rođaka i da su ih ubili Njemci ili njihovi saradnici?" Na to djeca zašute i pokatkada traže da im pričam šta je bilo za vrijeme rata. Ali djeci se ne može pričati nadugačko, jer izgube strpljenje, i sve što im se priča brzo se zaboravi. Zato sam odlučio, da svoja sjećanja napišem i prevedem. Jednom prilikom će djeca naći vremena i strpljenja da to čitaju. Vjerovatno će to biti kad mene više ne bude. Ali djeca treba da znaju i da ne zaborave.

Drugi razlog je što sam želio svih tih godina da napišem sjećanja iz kojih bi se vidjelo šta su nam Talijani učinili i kakav je to narod. Lično nisam pretrpio ono što su pretrpjele hiljade Jevreja. Imao sam sreće. Niti sam bio pametan, niti kuražan, samo me je sreća služila. Zato se možda iz mojeg pisanja ne vidi da sam trpio. Vjerovatno nisam, usljed pomanjkanja talenta, uspio opisati onaj strah koji me je pratio tokom te četiri godine. Možda je više posvećeno pažnje odnosu sa Talijanima, ali to je ono što je najvećim dijelom ostalo u sjećanju.

Ali strah od Njemaca još je duboko ukorijenjen u meni. Strah od neprijatelja mojeg naroda, od antisemita, još osjećam. Ja sam rođen, odrastao i odgojen u zemlji gdje antisemitizam nije bio izražavan u pogromima, ubistvima i uništavanjem, barem ne u prvih 29 godina mojeg života. Ali bilo je jasno da Jevrejini ne može računati na sva prava koja mu je zakon zagarantovao. Nitko se ne bi sjetio da smatra to antisemitizmom. To je bio svakodnevni život. Kao primjer, spomenuću samo nekoliko slučajeva. Bio sam zapošljen kao pisar 1933. u fabrici duvana. Moje kvalifikacije su bile ne manje, ako ne i bolje, od većine činovnika. Moj prvi pretpostavljeni bio je jedan vrijedan mladi čovjek, koji nije imao baš nikakve školske kvalifikacije, a šef, koji je bio činovnik, nije imao niti maturu, kao ni većina činovnika. Ja sam bio privremeno zaposlen, a oni su bili stalni. Svima je bilo jasno

Italijanski logor Porto Re u Kraljevici, januar 1943, iz arhive Jevrejskog istorijskog muzeja

da samo nekom velikom protekcijom mogu doći do imenovanja za činovnika. I ja sam tu protekciju tražio u Beogradu. A za tu protekciju trebalo je dosta novaca i ja sam bio spreman da platim. Ali sve je bilo uzaman, nisam mogao dobiti imenovanje. Neke naročite sposobnosti nisam imao, bio sam prosječan, kao i svi drugi. Dakle, nije bilo osim protekcije razloga da me se imenuje za činovnika. To me je kasnije, 1936, navelo da napustim ovo ugodno namještenje u provinciji i preselim se u Zagreb. Drugi primjer: bio sam član Sokola, dobar vježbač, čak prednjak, i davao instrukcije drugim grupama omladine. Kao ja, bilo nas je u toj organizaciji još 4 ili 5 mladih ljudi. Ali, ako se išlo na sletove, svi prednjaci su dobijali plaćeni put i ishranu od samog Sokola, a ja sam bio jedini koji nije dolazio u obzir za tu potporu. Nitko nije niti mislio da ima mjesta protestu. Ja sam također prihvatio to stanovište kao jasno i normalno, i kada sam putovao, to je išlo na moj račun. Neću da spominjem grublje slučajeve, kojih je bilo u Travniku, gdje sam rođen, može se reći svaki dan. Pogotovo među katoličkim življem. Školsko obrazovanje je uglavnom bilo u rukama katoličkih vjerskih organizacija, tj. časnih sestara u osnovnoj školi, a isusovaca u gimnaziji. I te organizacije u svojem djelovanju na obrazovanju omladine imale su u programu antisemitske stavove. Ako je jedan Jevrej bio poznat kao istaknut i dobar dak, morao je biti barem za dvije klase bolji od svojeg nejevrejskog kolege. Kao što se u ono vrijeme tražilo od nas da budemo za dvije klase bolji, tako se i danas od jevrejske države traži da bude

idealno napredna, kulturna i humana. Da u svemu odskače od svih drugih država. Ako je ma koja druga država nehumana prema svojim nacionalnim manjinama, to je jasno, ali za nas je to teški problem, koji se naročito osuđuje. Ako u 75 % država, članica Ujedinjenih nacija, vlada diktatura u ma kojoj formi, to se tolerira, ali ako se u našem ponašanju pokaže ma i mali znak netolerancije i skretanja od demokratije, mi odmah postanemo fašisti i kolonijalisti.

Ukratko, antisemitizam i danas postoji i mora se voditi računa o njemu.

U četvrtak, 10. aprila 1941. Njemci su ušli u Zagreb i bili oduševljeno dočekani od stanovništva sa kolačima na srebrnim tasama. Ja sam izbjegavao glavne ulice, ali počeli su se pojavljivati bahati mladi Njemci i po sporednim ulicama. Mi smo prvi put vidjeli da pješadija ne hoda, nego se vozi. Bili smo prestrašeni i izbezumljeni i nismo znali šta će donijeti sutrašnji dan ili ista večer. Osnovana je NDH (Nezavisna država Hrvatska) na čelu sa Pavelićem, a mi smo počeli učiti šta je to nacizam.

Moj tast nije bio niti dva dana doma kada su ga uhapsili sa ostalim advokatima Jevrejima i drugim videnim ličnostima. Počeli smo tražiti mjesto boravka tih zatvorenika i poslije 24 sata je moja tašta svojom ustrajnošću doznala da joj se muž nalazi u zatvoru u glavnoj policijskoj stanici. I ja sam otišao u policiju i sa drugima, uglavnom ženama, pred ulazom u zatvor čekao satima, a da nismo znali šta možemo očekivati. U tome čekanju sam gledao kroz prozor u dvorište zatvora. Pojavio se jedan teretni vojni automobil, otkriven, ali sa dvjema poprečnim željeznim prečkama koje su služile za razapinjanje pokrivača. Poslije izvjesnog vremena doveli su u dvorište grupu ljudi, uglavnom Jevreja, koje su tjerali da se popnu na kola. Neke sam prepoznao, jer su bili uvaženi građani. To nisu bili mladići koji bi bili u stanju skočiti u kola, nego muškarci već u godinama, pa i podmaklim. Vojnici su ih tjerali da se brzo popnu i gurali ih. Oni, koji su bili više prestrašeni gurali su se da budu među prvima. Kola su se punila, a vojnici su one koji su već bili u njima gurali da bi bilo mjesta za slijedeće zatočenike. Među posljednjima koji su se popeli na teretnjak bio je dr Aleksandar Licht, predsjednik Cionističke organizacije Jugoslavije. Visoko inteligentan čovjek, uvaženi i poštovan, neobično ponosan. Stari gospodin se popeo na teretnjak ne gubeći ništa od svojeg dostojanstva. I vojnici, pratioci, osjećali su izvjesno poštovanje prema tome starijem zatočeniku. Pošto je bio jedan od posljednjih, dr Licht je ostao u trećem odjeljenju kola, koja su bila prečkama razdijeljena u tri dijela. Dr Licht nije znao da je ovaj posljednji, treći dio kola, bio određen za vojnike i stajao je mimo dok mu jedan pratilac nije naredio da uđe u unutrašnjost kola. On nije shvatio da se treba gurati dublje, kada u trećem dijelu ima dosta mjesta. Scena se odvijala kao u nijemom filmu. Konačno ga je vojnik uhvatio za glavu, gurnuo ga naniže i prisilio da se sagne i provuče ispod prečke u dio kola koja su bila pretrpana. Taj pokret vojnika bio je tako ponižavajući da sam drhtao i bio duboko uvrijeđen. Dr Licht se uspravio u tjesnom dijelu kola i ponosno i dostojanstveno stajao sa svim drugim zatočenicima. Ta scena je na mene ostavila duboki utisak i danas ne mogu zaboraviti uvredu koju je morao pretrpjeti stari gospodin. Kola su izišla iz dvorišta, a mi smo i dalje čekali.

U Splitu se našlo na stotine i stotine Jevreja iz Zagreba, Beograda i Sarajeva. Pojedini su našli i neka zapošljenja i izvore zarade, ali većinom su gubili dane, grizli se što Njemci pobjeđuju i napreduju na svim frontovima. Svi smo živjeli u nekom provizoriju, u nekom očekivanju promjene, ali nitko nije znao kakva će biti ta promjena.

Već se definitivno znalo, da će Talijani sve izbjeglice internirati dijelom na otoke Dalmacije, dijelom u samu Italiju. Ljudi su se mogli odlučiti i birati. Počele su debate: kamo da se ide. Svak je imao svoju teoriju i prema tome se odlučio. Ja sam izveo jednu možda naivnu teoriju, a moj tast drugu, ali obje su bile da se ide u Italiju. Rekao sam da bih rađe bio na kopnu, odakle u slučaju potrebe mogu bježati, na otoku sam zatvoren morem. Moj tast je pak vodio računa o svojoj ženi, koja je bila bolešljiva, i u slučaju da zatreba liječnička pomoć, lakše će se naći u Italiji nego na otoku. Obje su se teorije pokazale donekle ispravne, iako ne u potpunosti. Fakat je da su oni koji su bili na otocima živjeli pod težim okolnostima, ali su bili slobodni godinu dana prije nas. Tako smo se mi, grupa od nekoliko stotina Jevreja, koji smo se prijavili za Italiju, ukrcali na lađu i za dva dana smo stigli do Trsta.

Još u Splitu je svaki Jevrejin tražio mogućnost da prebaci članove svoje familije sa teritorije pod kontrolom Njemaca i ustaša na teritoriju pod kontrolom Talijana. Neki su u tome uspjeli, ali mnogi, nažalost, nisu. Ja nisam uspio. Jednom sam uspio poslati neku propusnicu, ali izgleda da ona nije bila dovoljno ubjedljiva i moji ju nisu iskoristili. Posljedica je da su moj otac i moja sestra nastradali; mama je slučajno spašena.

Talijani govore ne samo jezikom nego rukama i mimikom te pokretima cijelog tijela, i tu ima razlike iz provincije u provinciju. To me je naučilo da posmatram Rubina i da od njega naučim njegove kretnje i način govora. Poslužio me je talenat za imitiranje. Moja tašta bi često rekla da je trebalo da budem glumac. Oblačio sam se također kao Talijani, koji su se kretali u mojoj blizini. Nisam htio biti previše uredan, nego je moja odjeća bila ležerna, bez kravate, sa šalom oko vrata i dignutom kragnom od mantila. Za kratko vrijeme sam bio u situaciji da sam se osjećao normalno tako obučen. Rubino je bio najbolji učitelj i kritičar. Ja sam bio dobar učenik, koji je brzo preuzeo ulogu koju je sebi stavio u zadatak. Instrukcije su bile da se u svim prilikama, pa i kada su ljudi sami i niko se ne vidi u blizini, govori talijanski. Maja i ja smo uspjeli da se toga držimo, pa ako smo bili i sasvim sami u prostoriji ili napolju ili ulici, govorili smo talijanski. Svi nisu bili u stanju da se drže ovog sporazuma, pa smo mi mlađi bili stalno na oprezu, da starije upozoravamo da govore talijanski. To nije bilo ni lako ni ugodno. Ezio je dolazio svaki dan da nam donese potrebne produkte ili da nadgleda organizaciju novog hotela ili da nam bude od pomoći. Ezio je stanovao u San Mauru, a tenuta je bila na pola puta od S. Maura i Bellarije. Maresciallo bi

s vremena na vrijeme došao da se interesira za nas. Sada je već bilo jasno da smo tu zapeli i da nema izgleda da će se te godine, 1943. za nas rat završiti. Niti ofanzive, niti iskrcavanja. Trebalo je misliti kako da se dočeka proljeće. Dočekali smo 1944. Zub mi je počeo zadavati brige. Izgleda da ga je zubar slomio i da je jedan dio ostao u vilici. Njemci su svoje pozicije konsolidirali i na frontu je nastala stagnacija. Istina, Saveznici su proširili svoju "glavu mosta" (Brückenkopf) i polagano napredovali prema sjeveru. Borbe oko Monte Cassina.

Jednog dana su poslali dva njemačka oficira, koji su htjeli ući u naš hotel. Ja sam im na talijanskom rastumačio da oni imaju u susjednom hotelu rezervirane sobe, ali oni su ipak htjeli u naš hotel, i tako je nastalo malo rječkanje. Pozvao sam Petruccia u pomoć i on im pokaza da imaju doznaku od partije za susjedni hotel. Dva oficira su bijesni na mene i jedan mi dobaci na njemačkom da sam se postavio kao magarac na dvije stražnje noge i da bi on mene poslao u Monte Cassino, da mi pokaže kako se stoji na zadnjim nogama. Ja ga nisam razumio i nisam mu odgovorio, ali sam se prepaio i tek poslije bio svjestan opasnosti u koju sam se uvukao insistirajući da ovo nije hotel za njega. Sve češće su se pojavljivali Njemci i u Bellariji i u hotelu. Govorilo se o nekim malim pomorskim jedinicama, komando trupama. Gradili su se bunker. Već smo čuli o nekoj liniji u našoj blizini. S približavanjem proljeća život u Bellariji je postajao sve teži, a bilo je jasno da ćemo prije ili kasnije odavde morati da odemo. Počelo se opet istraživati, opet smo posjetili San Marino. Opet dobili obećanja. Jedne večeri dođu u hotel na večeru dva oficira. Jedan je bio pomorski, a drugi kopneni oficir, obojica M.Ps. Valjda su to oni koji treba da se brinu oko osiguranja ovih pomorskih malih jedinica o kojima smo čuli. Ako je to tačno, treba brzo mijenjati mjesto boravka. Kako da se to dozna? Svi samo nagađaju. Ali nitko ne smije niti pitati. Ovi oficiri su sjedili u sali i večerali i mirno međusobno razgovarali, a naši ljudi su tiho i brzo povećerali i brzo se izgubili. Ja sam prošao pored njih i prijazno ih pozdravio, večerao i dalje sjedio. Oni gledaju prema meni i nasmiju se i pozovu me za svoj stol na čašicu vina. Ja odmah poziv prihvatim, predstavim se i razgovaramo. Ja sa našom pričom o južnoj Italiji, rat, teškoće. Kao da tražim od njih da me okuraže i da me uvjere da će Centralne osovine pobjediti. To sve na talijanskome. Ja njima opisujem Milano, kako sam nedavno bio tamo i vidio cijele redove kuća u jednoj ulici razrušene. Ili kako ulica izgleda čitava, ali kada se čovjek malo približi, vidi kroz prozore nebo. Sve su kuće bez krova. Druga ulica je puna cigli i ruševina. U trećoj opet su cijeli nizovi frontova na kućama srušeni i izvana se vidi soba sa cijelim namještajem, kao da su to kulise na pozornici ili dječje igračke. Kako je to okrutno bombardiranje, primjetim. Uobičajene žalbe nedužnih. Naravno da Njemci nisu u stanju tako nešto da učine. A niti se tako nešto može dogoditi u Njemačkoj, jer Njemci ruše njihove avione kao muhe. To se jasno razabire iz zvaničnih izvještaja, u koje ja, jasno, slijepo vjerujem. Oni gledaju jedan drugoga i kažu na njemačkom: kada bi ovaj bedak znao. Ispostavilo se da je jedan bio iz Bremena, a drugi iz Hamburga, i počeli su jedan drugome pričati kako je u Hamburgu i kako je u Bremenu. Natjecali su se tko će više strahota opisati. Vino im je već udarilo u

glavu, a mene kao da nisu primjećivali, pošto su vjerovali da ne znam njemački. Jedan je pričao o kućama koje se dignu i onda čitave skljojaju, a drugi o zaklonima u koje ulazi vatrena rijeka. Ljudi se boje ući u zaklone, jer je to klopka. Ja sam nedužno pio moje vino, zurio okolo i dobro otvorio uši da mi ne bi ma i jedna riječ promakla. Pošto smo popili našu flašu vina i porazgovarali, shvatio sam da su oni samo u prolazu i da već sutra putuju. Bio sam vrlo zadovoljan svojim sagovornicima za stolom uz čašicu vina. Svima nam je sutradan laknulo kad smo čuli da su rano otputovali.

Kako su se događaji dalje odvijali najbolje se vidi iz dnevnika mojeg pokojnog tasta dr Zige Neumana, koji je on vodio od dana kada su Njemci napustili Pugliano pa do dolaska u Bari i kratko vrijeme boravka u Bariju. Pri tome ću dati svoje komentare, a eventualno i svoje viđenje događaja opisanih u tome dnevniku.

25. oktobra 1944.

Ujutro se polazi kamionom i stižemo oko podne u Bari u Transit Camp, no kad smo stigli, obrušise se na nas vijesti: Vilko i Zora u Palestini, Coca i Jelka ovdje, Rudić u Milanu itd. Sve se vrti oko nas. Dolazimo u barake za dezinfekciju. Naše primanje i registriranje traje cijelo poslije podne. Dolaze Tilika i Coca. Ne možemo se ničemu radovati. Bubi je u kraljevskoj vojsci. Strašna vijest za nas. Utučeni smo. Gdje mu je pamet? Zašto nije u palestinskoj ili partizanskoj vojsci? Očajavamo zbog nerazumnosti tog dečka. Slušamo vijesti o prijateljima i znancima, sve se odbija od nas koji smo bez osjećaja. Noć strašna u kampu, sve puno stjenica. Trese nas već groznica od raznih injekcija. Uzbudjenje je na vrhuncu.

Komentar

To je možda bio najteži dan naše emigracije. Prvo, sam prijem je bio neugodan. Postali smo brojevi, dok smo do tada bili individue. Ušli smo u razne spiskove, dezinfekcije, injekcije itd. itd. Zatim su počele vijesti o ljudima za koje nismo znali već godinu i više dana. To što su neki preživjeli, nije bila naročita radost, jer to je bila jasna stvar, oni žive. I uvijek su živjeli. Ali pomanjkanje vijesti o onima za koje smo strahovali, bilo je za nas udarac, koji nas je sve deprimirao. Svaki od nas je imao svoje drage. I moja sestra i moj tata, pa sve tetke, i stričevi, i kuzine i kuzeni. O njima nema vijesti. Ili ima? Osjećanja otupljuju. Ne možeš se veseliti što je netko ostao živ, jer bol i saznanje da više nemaš one koji su ti bili uvijek tako dragi prevladaju. Susrećeš ljude za koje znaš da su ti bili prijatelji nekada. Prepoznaš im lice, ali više ne znaš niti kako se zovu. Gledaš ih drugim očima. Neugodan je osjećaj da te netko pozdravi i zagrlji, ti razgovaraš s njime i pitaš ga kako je preživio, i oprostiš se s njime, a ne znaš kako se zove. Znaš da si bio s njime prijatelj, ali si ga tokom te tri i pol godine sasvim izbrisao iz pamćenja.

26. oktobra 1944

Idem u Bari. Na ulici me pozdravljaju poznata lica, poneko me grli, a ja moram dugo razmišljati tko je. Ljudi to zapažaju, pa mi pomažu, podsjećajući me na prošle sastanke. Ne znam, zaista, o čemu s njima da razgovaram. Svaki ima svoju historiju, pa je li zaista interesantno da ju međusobno natovarujemo? Propuštam nabranje imena poznatih sa kojima sam se sastao. Uzbudi me sastanak jedino sa Hinkom Gotliebom i Isom Hermanom. Obojica su veliki patnici, a meni dragi prijatelji. I ne promjeniše se pod bremenom neopisivih patnji. Svi me drugi susreti ostavljaju hladnim. Želim, da izađem iz kampa. Bella ne pristaje dok se ne sporazumim sa Gjulom i dok ne nađem zapošljenje. Spavamo još u kampu, Bella sa temperaturom od 40 stepeni.

Komentar

Kamp je bio, kako samo ime kaže, tranzit camp. Moglo se ostati tamo koliko se htjelo, ali svak je nastojao da izađe iz campa. Ostajali su oni koji se nisu mogli odlučiti kamo će ići poslije campa ili poslije rata i borbi. Oni koji su se htjeli vratiti u Jugoslaviju prijavili su se kod partizanskih vlasti i bili prebačeni u poseban logor Jugoslovena, gdje su živjele žene, starci i djeca, dok su muškarci poslani u vojsku i brzo prebačeni u Jugoslaviju. Oni, pak, koji su htjeli ići u Palestinu, kao mi, izišli su iz logora i stanovali u gradu u iznajmljenim ili u napuštenim stanovima, gdje su prije obitavali fašistički funkcioneri koji su pobjegli. Takvih stanova je bilo dosta. Gjula Wiener je stanovao u jednom stanu sa ženom i dvoje djece i oni su vodili normalno kućanstvo. Dvoje djece i Gjula su radili. Imali su svoju plaću i dobivali neke racije¹ od vojske, kod koje su radili. Te racije su bile važnije i interesantnije nego sama plaća. Bilo je poznato da ova engleska komanda dijeli bolje racije nego ona druga. Ili daje više konzervi nego druga. Osim toga, svaki je od nas dobio cedulje za kupovanje racioniranih artikala, pa se uz pomoć tih racija moglo živjeti. Oni koji nisu radili kod Saveznika trebali su mnogo više za život, jer su kupovali te konzerve na crnom tržištu. Kada smo mi došli, dobili smo u logoru (Carbonara) nove legitimacije, a stare nam nisu oduzeli. Iako su stare, prema našim izjavama, bile falsificirane. Gjula je došao na ideju da bi se sa našim legitimacijama mogao nabaviti još jedan set cedulja za namirnice, i time olakšati, odnosno povećati, nabavka racioniranih artikala. Ali, izgleda da su u uredima za podjelu tih cedulja otkrili da su dokumenti falsificirani pa su ih rekvirirali. Gjula je imao sreću da ga nisu predali policiji. Naravno i mi. Meni je žao što smo te dokumente izgubili. To bi bila interesantna uspomena. Danas već historijski dokumenat. Ja sam, ipak, u posjedu cedulja izdanih u Asolu, kasnije u Bellariji i dapače iz Villagrande.

9. novembra 1944.

Našao sam zapošljenje kod 46BS 5. Sa mnom je i Maja. Svi oficiri i podoficiri su vrlo ljubazni. Moja je dužnost da vodim knjige. Posao nije težak, ali je naporan za oči, koje nakon tri sata bole i sve mi se vrti. S obzirom da je to početak reorijentacije, recimo, revizije mojeg socijalnog položaja, ja sve hlabro

1) Racije (rations), sljedovanja hrane u konzervama, koje se nisu mogle kupiti u dućanima, nego su dijeljene vojnim namještenicima.

strpljivo podnosim. U Bariju sam našao bujan židovski i cionistički život. Postoji opština, kojoj je predsjednik Zagrepčanin Sommer, dočim je na čelu cionističke organizacije i Palamta Gjula... Osim njih ima mnogo sunarodnika, uglavnom mladih ljudi, koji se vratiše ovamo nakon brodoloma na Rodosu. Ja se još nisam uklopio u taj život. S početka se trebalo snaći, zatim tražiti mjesto, a sad sam čitav dan zapošljen. Usljed umora sam možda i nešto trom. To treba pretpostaviti, jer nisam svjestan ni umora ni tromosti. Ali kako da inače tumačim moje držanje po strani od cionističkog života? Danas sam prisustvovao jednom razgovoru između Leimana i Gjule. Karakteristika tog razgovora: američka žurba. Daju se predlozi, nabacuju se misli, a ništa se ne prokuha, ne izradi. Nisam pravo ni shvatio da li su to Leimanovi predlozi ili nalozi izraženi ipak u formi predloga. Leiman je, naime, predstavnik Jewish Agency, ili, bolje reći, Sochnuta za Italiju. Izgleda da je zaista vrlo agilan i inicijativan. Štampaju se hebrejske novine *Bollettino* na talijanskom jeziku, počinje se sa izdavanjem brošura. Mogućnost ali je potpomaže krepko ovaj rad, jer ljudi imaju zaista praktični interes za Erec. Opaža se pomanjkanje govornika i predavača. I Gotlieb bi mogao imati veliko polje rada, ali ga koči njegova lična tragedija. Prije kratkog vremena nastradao mu je prigodom motociklističke nezgode i njegov drugi sin. A mi smo nesretni što naš sin ne služi u jedinici gdje bismo mi željeli! Kolike li neskromnosti i nezahvalnosti! Ipak se Bella ne može urazumiti.

Komentar

Iz ovog poslednjeg zapiska iz dnevnika mojeg tasta, dr Zige Neumana, može se razabrati da je postojala izvjesna zbrka, kako u našim ličnim osjećajima, tako i u radu onih koji su uzeli na sebe da vode ove ostatke naroda, koji je preživio. Svi smo se našli u Bariju bez sredstava i bez prihoda. Najlogičniji izlaz, a i najlakši, bio je zapošljenje kod savezničke vojske. Ali tu smo postali svi bez iznimke poslednji kotač u toj velikoj mašini. Mi smo morali biti sretni da nam se da mogućnost da poštenim, normalnim radom preživimo i tu periodu našeg bjekstva, odnosno izgnanstva, ali je bilo teško uklopiti se u tu novu situaciju, baš zato što smo se smatrali slobodnim. Pojam slobode se poklapao sa našim bivšim stanjem, a ono je nestalo. Pojavili su se novi ljudi, do tada nama sasvim nepoznati, koji su bili ma kakav faktor. Kako u privredi, tako u vođstvu naroda. Naši vojnici, koji su od vođstva u zemlji (Erecu) dobili zadatak da vode ove brodolomnike, bili su mladi ljudi puni elana i dinamike, ali i sasvim drugog mentaliteta i nama strani. Pokoji civilni predstavnik, koji se uspio dokoturati do Italije i Barija, imao je kontakta sa tim mladim ljudima, ali niti su poznavali, a niti imali razumjevanja za ove brodolomnike. Uza sve to, smetnju je predstavljao i jezik. Dok su ti ljudi govorili po nekoliko jezika i jidiš, nisu znali srpskohrvatski, tako da su i oni bili strani. Nama je, na primjer, bilo sasvim strano predavanje Nahona o novim naseljima u Negevu, gdje su sazreli prvi krompiri, od kojih je jedan uzorak donio iz Erecu, dok su mladi vojnici bili oduševljeni. Bilo je jasno, da se ti predstavnici nalaze tu za mlade vojnike, a ne za nas. Jaz je bio očigledan. Teško je bilo nama uklopiti se u to veselje. Mi nismo znali ni šta je, niti gdje se nalazi Negev. Već tu u Bariju su nastala dva sloja Jevreja. Među očajnim preživjelima nije bilo identifikacije sa mladim borcima. Smatram da je to bio jedan od razloga što su mnogi izabrali da se vrata u Jugoslaviju ili druge zemlje. Tek oni koji su bili,

recimo, ideološki potkovani, ili su donijeli već definitivnu odluku, uselili su se u zemlju. Trebalo je da prođu još četiri godine i sukob između Jugoslavije i Staljina pa da slijedeći val jugoslovenskih Jevreja donese odluku da se useli. Jasno, glavni podstrek bio je osnivanje države. Ali, kao što rekoh, mnogi su odlučili smjestiti se, useliti se u druge zemlje. Na primjer, braća moje punice Egon i Hugo su se preko Kube uselili u USA, a Gjula, koji je bio predsjednik Cionističke organizacije u Bariju, nije se uselio u Izrael nego u USA. Poslao je svoje dvoje djece, a i ovi su, u kratkom periodu, jedan za drugim, po primjeru svojih roditelja, napustili zemlju. A Gjula je bio uvereni cionista. Ja se sjećam jednog razgovora za stolom, gdje sam tumačio svoje planove da ću prvo ići u Palestinu, a poslije ću se odlučiti kamo ću definitivno započeti novi život. Na to je Fancika, Gjulina žena i sestra mojeg tasta, energično predložila svojem mužu da se meni ne dadne certifikat, jer je šteta za certifikat, iako je u to vrijeme bilo certifikata napretek. Ali to je ironija sudbine. Ja sam ostao u zemlji i postao uvereni cionista, a oni su se raspršili po svijetu. Ali, s druge strane, ja sam danas uvjeren: da je bilo prave organizacije i osoba koje bi bile u stanju ubjediti ljude i dati im pravu motivaciju, a to nije bilo teško, većina onih koji su otišli u druge zemlje bi se sa lakoćom odlučili a da se useli u zemlju. To ne znači da treba nekoga kriviti. To su bila vremena kad je trebalo istovremeno raditi na nekoliko polja i organizacija, a za tako ogroman posao nije bilo dovoljno, a pogotovu ne pravih ljudi. Svi poslovi, kako god bili improvizirani, manje ili više su bili ilegalni i trebalo je mnoge prepreke zaobići ili preskočiti.

Nakon što smo konačno bili svi zapošljeni i definitivno odlučili putovati u Palestinu, naš život u Bariju je postao rutinski u očekivanju transporta. Početkom aprila 1945. opet smo prešli u logor Carbonara i odande prebačeni u Taranto, odakle smo otputovali u Palestinu.

Maja je dobila zadatak da se brine o desetak djece, koje su poslali njihovi roditelji same u Palestinu, jer se oni sami nisu mogli odlučiti kamo da idu ili su naumili privremeno se vratiti u Jugoslaviju i tražiti ostatke preživjele familije. Neka djeca su pak ostala bez roditelja, pa su po organizacijama prebačena u Palestinu. Spavali smo sa djecom na palubi i bez ikakvih peripetija doputovali u Palestinu. Smješteni smo u početku u logor u Atlitu, gdje smo proveli i Pesah. Nova zemlja, nova klima, novi običaji i novi ljudi. Prošlo je dosta vremena, dapače i godina, dok smo osjetili da smo kod kuće. Došao je i oslobodilački rat, pa sam i ja postao cionista. Majini roditelji su iznajmili stan u Givat Shmuelu, a mi smo dobili jedan primitivan stan u Givatajimu. Mamu je prihvatila njena nećakinja Bukica Gaon, a kasnije je dobila jednosobni stančić, također u Givat Shmuelu. I to je otprilike moj život od 1941. do 1945. godine. Od 6. aprila 1941. do 6. aprila 1945. Četiri godine izgnanstva. Moj prvi sin Nuri rođen je dve godine po useobi u Palestinu, a Amos je rođen jedanaest i po godina poslije njega. Nuri je oženjen i ima dvije kćeri Mihal i Nena, i jednog sina, Alona, koji je rođen tačno prije mjesec dana. To je novi početak familije Konforti. Poslije 200 godina poznate nam historije familije Konforti, sa ovim djetetom familija se počinje iznova graditi.